

הריקשה

במרכזו של הספר סיפור על גיטור־ורשה ועל הווי־החיים בו קודם לחיסולו. גיבורו הראשי הוא סטודנט־לפילוסופיה, המתמודד עם המציאת החדשה, מקבל אותה ואינו משלים אתה. הוא משלים עם כל הגזירות הניחנות על ראשי היהודים, פרט לאחת: הקמת חומת הגיטו "בטבורו של רחוב באמצע, בין שני הפסים המקבילים של מסילת החשמלית—זהו שהפריך את כל המחזה ונטל ממנו כל מראית של מציאות. הצגת תיאטרון, חלום, תמונה סוריאליסטית או כיוצא באלה, אך בשום־פנים־ואופן לא דבר שמעולם ההגיון".

כל העקמומיות של הפעילות הגרמנית, אכזריותם והתעללותם, ההריגות והרציחות שלפני הגיטו ולאחריה, הרעב והמחסור על גילוייהם החמורים ביותר, לא טרפו את דעתו של הסטודנט היהודי הצעיר ככל שהרס את עורמו בניינה של החומה הזו. אחד הבנאים אשר גירש אותו ממקום הסתכלותו ליד החומה, "בטרם ישמידו אותך לאחר הכיתור!", הפך דמות מסתורית הרודפתו בכל מעשהיו ומחדליו, ירדת לחייו בכל מקום ובכל שעה. יוליוס זה, שלמד שנה אחת פילוסופיה באוניברסיטה של ורשה, ראה בחוסר־ההגיון של חומת הגיטו את הביטוי החריף ביותר למצב החדש שלתוכו נקלע. חוסר־ההגיון זה הוא שהרס אותו, לא הרעב ולא הקור, גם לא חיסולם הנורא של הצי מיליון היהודים.

כל המתרחש סביבו עד מותו קיים בצל חוסר־ההגיון הזה, המכרסם את ה"פילוסוף" הצעיר מבפנים. עבודתו כ"סוס" של הריקשה, המפרת נסת אותו ואת חברו שמואל וחרבתו מאריה בתנאי גיליוס, היא רק קליפה חיצונית כלשהי מסביב להתנגדות הרגשית והמחשבתית לסדר־החיים החדש. מותו בא לו מידי סטודנט גרמני—שכבר הספיק ללמוד שלש שנים פילוסופיה בטרם יפסיק את לימודיו מחמת המלחמה. הגרמני נוסע בריקשה של יוליוס ומסייר בגיטו. בסוף המסע הוא גורם ליוליוס שיהרג

בידי המשטרה על חטא שחטאו בבקשת־תשלום. כך עומדים זה לעומת זה סטודנט יהודי לפילוסופיה, הקרבן, מול הסטודנט הגרמני לפילוסופיה, הרוצח.

סביב ליוליוס חי הגיטו, שוקק רצונותיהם של רבים להחזיק איכה מעמד בכל יום ובכל שעה ולהישאר בחיים. שמואל ומאריה נמנים על הרוב הגדול הזה. שניהם נשארו בחיים, ולאחר המלחמה הפך שמואל, כרבים אחרים, בעל מועדון־לילה מצליח בגרמניה.

דרכו של המחבר בספרו היתה, שלא לתאר את האמינים והזוועות של הגיטו בדרך ישירה ובלתי־אמצעית. תחת זאת תיאר את השתקפותם בנשמתו של צעיר יהודי משכיל, שאינו מחובר למציאות החדשה. חייו הפנימיים של אותו סטודנט, שהיו מלאים מיתח רוחני עוד לפני המלחמה, קלטו לתוכם את תוצאותיהם של מעשי הגרמנים ולא את המעשים עצמם. חוסר־ההגיון, שעמד בניגוד משווע לתורת הפילוסופיה והפסיכולוגיה ששמע מפי מוריו, הקים מחיצה בינו לבין המציאות. מחיצה זו גם הכבידה עליו וגם הקלה את חייו, והיא שגרמה את מותו, שלא במקרה בא לו מידי סטודנט גרמני לפילוסופיה.

גישה זו תובעת מן המחבר ידע פסיכולוגי וחדירה רבה לעומק המציאות המיוחדת־במינה ב"פלגניטה" של הגיטאות והמחנות, המשת רקע לסיפורו. בשני התחומים מגלה אוארבך תושיה רבה, והיא המחייבה את דמויותיו, ממחישה את מסיבות־חייהם הטראגיות ומעלה את מאבקם עם עצמם בכוח דראמטי בלתי־מבוטל.

סיפור שני הקשור למלחמה הוא "על האיי". כאן מתאר המחבר אשה רוסייה שנשארה בחיים ואת הנקמה שנוקם בעלה היווני בגרמנים המגיעים למקום מושבם לאחר המלחמה. לעומת זה, "ניקוס והמכשפה" הוא סיפור ימאי מובהק סביב אשה אחת־יחידה המצויה בין גברים רבים בתוך צוות של אניית־משא. המחבר מעלה את ממשות חייהם של אנשי־הים באניה, כשהיא נבחנת באמצעות הקרינה המיוחדת שמפיעה האשה על סביבתה. דמויות של הגיבור הראשי, המכונאי היווני, מתוארות בריאליזם חריף. אף הסיפור האחר מחיי

* ג'. אוארבך: הריקשה וסיפורים אחרים; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1967; עמ' 160.

ד"ר קינג הוא כוהן באפטיסטי, החושב ופועל במונחים שברגש ובאמונה. גדולה השפעתו על הבריות, ויש בכוחו לגייסם ולהביאם לידי הקרבה עצמית למען הרעיון הקוסם לו. אבל אחרי המפכה אין אנשים מסוגו מסוגלים לעמוד במבחן המציאות, לדעת המ"חבר. ככל הכוהנים למד ד"ר קינג בסמינריונים המיוחדים המלמדים את פרחי הכהונה לאמין ואינם מלמדים אותם לחשוב. מלבד זאת מעריך ד"ר קינג את אי-האלימות כמכשיר יעיל במאבק לזכויות הכושים, והוא נחשב לתלמידו של גאנדי. מנהיגים כושים רבים חולקים על שיטתו, אם מבחינה עקרונית ואם מבחינות טכסיות וארגוניות.

גרעינה של הבעיה הכושית, כתיאורו של לומאקס, בבשלותה, בבחינת "שלחו מגל כי בשל קציר". מאבקי הכושים על שוויונם עם האוכלוסיה הלבנה נמשכים מאז מלחמת העצמאות האמריקאית. שנים רבות ניסו לפתור את הבעיה בדרך של "הפרדה מתוך שוויון", כפי שפסק בית-המשפט העליון בסוף המאה שעברה. הכוונה היתה שלכושים טובי טחנה אותן זכויות המקנות לאזרחים האחרים, אך בנפרד—בבידול גמור מן החברה הלבנה, הכללית.

עקרון זה לא עמד במבחן המציאות, והואיל ובעצם ה"הפרדה" כבר טמון רוע אי-השוויון ואי-הצדק. הכושים לא השלימו עם גזירה זו, שהביאה לידי ריכוזם בגיטאות, והמשיכו במאבק לשוויון ונגד ההפרדה. האוכלוסיה הלבנה שבדרום ארצות-הברית היתה הכוח הנגדי, שעד אמצע המאה העשרים ניסה להמשיך בהפרדה בכל מחיר. בשנת 1954 פסק בית-המשפט העליון שבת-הספר נפרדים לכושים וללבנים נוגדים את החוקה. החלטה זו הביאה לידי מפנה ביחסים שבין הגזעים. הכושים ראו בה אות ומופת, שאמנם היה מאוחר מדי ומועט מדי, לשוויונם הכובש והולך תחומים נוספים בחיי החברה, והם משתדלים לקרב את הקץ. כוח-סבלם כשל והמהומות הגזעיות הפורצות מזמן לזמן מעידות ש"מרד הכושים" פוּשט ומעמיק יותר ויותר. בחלק גדול מן הציבור הכושי מקנת הרגשה שקרה בעת-האפס למאבקם הסיפי.

הים, "איש מאנשי דורוטי", מעלה דמויות של ימאים ספרדיים שגויסו למען "עליה ב"י". סיפוריו על נושאים כגון אלה רוויים ידיעה רבה במנהגיהם של יורדיים ובסיבוכים הרבים האפיינים להם ולאורח-חיהם באניות ובנמלים. הסיפור האחרון, "במחיצתו של רוברט גרייבס", מעלה זכרונות וחוויות מפגישותיו עם הסופר והמשורר הנודע-לתהילה.

מרד הכושים

ספרו של לואיס י. לומאקס נכתב מתוך הנחה יסודית כי הכושים חלק בלתי-נפרד של החברה האמריקאית וכי "יהיה הכושי מה שיהיה, הריהו אמריקאי, בין אם ישתלב, בין אם לא ישתלב, ובין אם יתבלד—יהיה זה באמריקה... העתיד הצפוי לאמריקה צפוי לכושי, העתיד הצפוי לכושי—צפוי לאמריקה". אמונה זו בהתמזגותם של "שחורים" ו"לבנים" לחברה אחידה, בעלת יסודות משותפים, קובעת מראש את גישתו של המחבר הכושי לבעיה הכושית בארצות-הברית.

המחבר כותב על "מרד הכושים" מבפנים, על רקע היחסים והמתחים החברתיים אצל הכושים. תשומת-לב רבה הוא מקדיש ל"ארגונים הרבים ולעומדים בראשם. אפשר שהקורא האמריקאי, שאליו המחבר מתכוון, יש לו ענין בפרטי הפעולות של הקבוצות השונות העומדות בראש הציבור הכושי. ל"קורא האחר אין ענין בהתרוצצות הסיעיתית האישית של העסקנים השונים, התופסת מקום רב בספר. מכל הדברים האלה מעניינים הדברים על ד"ר מרטין לותר קינג, הנחשב מנהיגם המוכר של הכושים בארצות-הברית.

* לואיס י. לומאקס: מרד הכושים; תרגום: יצחק טישלר; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1967; עמ' 256.